

dr Anna Głogowska

Uniwersytet Warszawski

Wydział Lingwistyki Stosowanej, Instytut Lingwistyki Stosowanej

tel. 502 148 487

e-mail: a.glogowska@uw.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3061-1278>

LEKSYKA (NIE)SPECJALISTYCZNA NA ZAJĘCIACH Z ROSYJSKO-POLSKIEGO I POLSKO-ROSYJSKIEGO TŁUMACZENIA TEKSTÓW Z ZAKRESU EKONOMII

ABSTRAKT

Celem artykułu jest wykazanie istotności wprowadzania na zajęciach ze specjalistycznego rosyjsko-polskiego i polsko-rosyjskiego tłumaczenia pisemnego tematycznej leksyki specjalistycznej uzupełnianej leksyką należącą do języka ogólnego. Założenie to zostało zilustrowane szeregiem przykładów słownictwa z dziedziny rynku pracy, które może być problematyczne z punktu widzenia semantyki, gramatyki, a także leksyki należącej do języka ogólnego. Odpowiednie zaprezentowanie słownictwa na zajęciach pozwala nie tylko poszerzyć wiedzę terminologiczną studentów z tej czy innej dziedziny, lecz także uwrażliwić ich na potencjalne trudności tłumaczeniowe.

Słowa kluczowe: dydaktyka tłumaczenia pisemnego, język specjalistyczny, język ogólny, leksyka, rynek pracy

ABSTRACT

(NON)SPECIALISED VOCABULARY CLASSES ON RUSSIAN-POLISH AND POLISH-RUSSIAN TRANSLATION OF TEXTS RELATED TO ECONOMICS

The aim of the paper is to prove the importance of introducing specialised and non-specialised (general language-related) vocabulary during classes on specialised Russian-Polish and Polish-Russian translation. This assumption is illustrated with a number of examples of labour market-related vocabulary that may be challenging as regards semantics, grammar and the use of general language. The proper presentation of vocabulary in a given branch makes it possible not only to broaden students' terminological knowledge, but also to raise their awareness of potential translational problems.

Key words: labour market, language for general purposes, language for special purposes, translation didactics, vocabulary

Autorka niniejszego artykułu od siedmiu lat prowadzi zajęcia z tłumaczenia tekstów z zakresu ekonomii na pierwszym roku studiów magisterskich w Instytucie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego. Zajęcia te nie ograniczają się do samego tłumaczenia pisemnego tekstów z danej dziedziny¹, wprowadzane są na nich również między innymi elementy tematycznego słownictwa specjalistycznego (dotyczącego podatków, rynku pracy, marketingu i innych dziedzin). Za P. Michałowskim można tu przyjąć, że język specjalistyczny „należy rozumieć przede wszystkim jako zbiór form wyrażeniowych i ich znaczeń charakterystycznych dla ludzi wykonujących określony rodzaj pracy, zajmujących się tym samym rodzajem działalności zawodowej (np. naukowej, produkcyjnej, przetwórczej), którzy specjalizują się w zakresie tej działalności”². W nawiązaniu zaś do określenia „(leksyka) (nie)specjalistyczna”, nie bez powodu umieszczonego w tytule, wypada wspomnieć również o słownictwie niespecjalistycznym, rozumianym tu jako słownictwo ogólne, czyli „podstawowy zbiór jednostek leksykalnych języka ogólnonarodowego (LGP³), wspólny dla całej społeczności i warunkujący porozumiewanie się tym językiem”⁴.

Niniejsze rozważania warto zacząć od słusznego spostrzeżenia A. Jopek-Bosiackiej, że „[d]ydaktyka przekładu specjalistycznego implikuje posiadanie **podstaw wiedzy specjalistycznej** i umiejętności w zakresie jej poszukiwania (źródła i ich wiarygodność, narzędzia, np. bazy terminologiczne, tekstowe etc.)”⁵, przy czym dotyczy to zarówno wykładowców, jak i studentów. W praktyce jednak często okazuje się, że rozpoczynając kurs tłumaczenia specjalistycznego, studenci rzeczonej wiedzy nie mają⁶ lub nabyli ją jedynie w ograniczonym zakresie. Prowadzący zajęcia powinien wówczas zadbać o przybliżenie tematu ich uczestnikom na przykład poprzez regularne wprowadzanie wyodrębnionej

¹ Por. M. Piotrowska, *Proces decyzyjny tłumacza. Podstawy metodologii nauczania przekładu pisemnego*, Kraków 2007; A. Głogowska, P. Michałowski, *Media w dydaktyce tłumaczenia pisemnego*, „Rozprawy Komisji Językowej” 2016, t. XLII, s. 3–14.

² P. Michałowski, *Podstawy modelowania terminograficznego*, Warszawa 2017, s. 11.

³ (Ang.) *language for general purposes*.

⁴ P. Michałowski, *Podstawy modelowania terminograficznego...*, s. 14.

⁵ A. Jopek-Bosiacka, *Jak kształcić tłumaczy tekstów prawnych? O dydaktyce tłumaczenia z zakresu prawa europejskiego i międzynarodowego*, [w:] *Z zagadnień tłumaczenia: teoria – kształcenie – praktyka*, A. Głogowska, K. Hejwowski, M. Tryuk (red.), Warszawa 2014, s. 152 (wyróżnienie Autorki); por. także Z. Kozłowska, *Z praktyki nauczania tłumaczenia pisemnego*, [in:] *Training of Translators and Interpreters II*, U. Dąbwska-Prokop (ed.), Częstochowa 1998, pp. 70–72.

⁶ Por. Z. Weigt, *Tekst specjalistyczny w dydaktyce uniwersyteckiej*, „Lingwistyka Stosowana” 2012, t. 5, s. 138–139.

tematycznie leksyki specjalistycznej. Należy bowiem kłaść nacisk na rozwijanie u przyszłych tłumaczy kompetencji nie tylko tłumaczeniowej, lecz także językowej⁷ – dwóch filarów, „bez których dokonanie tłumaczenia jest niemożliwe”⁸.

Zadanie, które autorka niniejszego artykułu proponuje studentom, polega na zapoznaniu się z listą rosyjskiego słownictwa z zakresu ekonomii (z podziałem na poszczególne dziedziny) i próbie odnalezienia jego odpowiedników w języku polskim. Studenci dzielą się swoimi propozycjami na forum grupy, po czym propozycje te są przez prowadzącą akceptowane lub korygowane. Jeśli to konieczne lub wskazane, niektóre jednostki z listy są dodatkowo komentowane w celu uzupełnienia wiedzy studentów bądź dodatkowego przypomnienia im o istnieniu jakiejś potencjalnej trudności⁹ – semantycznej, gramatycznej czy też leksykalnej, co wymagać będzie odwołania się do wiedzy historycznej, kulturowej bądź tzw. „ramy doświadczeniowej”, czyli wszystkiego tego, „co do aktualnego doświadczenia jest wnoszone z pamięci indywidualnej i społecznej”¹⁰. W artykule zostanie wprowadzony taki właśnie podział problematyki: najpierw zostaną omówione kwestie semantyczne, następnie gramatyczne i na końcu leksykalne. Za materiał analityczny posłuży leksyka związana z rynkiem pracy.

Celem, który przyświecał napisaniu artykułu, było wykazanie istotności wprowadzania na zajęciach ze specjalistycznego tłumaczenia pisemnego tematycznej leksyki specjalistycznej uzupełnianej leksyką należącą do języka ogólnego. Innymi słowy, chodziło o wykazanie, że „z punktu widzenia dydaktyki przekładu ważna jest umiejętność posługiwania się językiem specjalistycznym”¹¹ z jednoczesnym uwzględnieniem zagadnień natury ogólnojęzykowej, ważnych w kontekście tłumaczenia pisemnego.

Niektóre z omawianych przykładów leksyki (nie)specjalistycznej zostaną wzbogacone odpowiednimi fragmentami tekstów tłumaczonych w ramach zajęć w celu zilustrowania konkretnych problemów i proponowanych rozwiązań. Nie będzie to jednak dotyczyć wszystkich niżej przedstawionych przykładów, jako że nie zawsze takie uzupełnienie było możliwe z uwagi na obszerność

⁷ *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*, U. Dąbska-Prokop U. (red.), Częstochowa 2000, s. 136.

⁸ Z. Kozłowska, A. Szczęsny, *Tłumaczenie pisemne na język polski. Kompendium*, Warszawa 2018, s. 27.

⁹ Por. A. Głogowska, P. Michałowski, *Media w dydaktyce tłumaczenia pisemnego...*; A. Глоговская, *Интернет-пресса в обучении письменному переводу*, [в:] *Информационно-коммуникационные технологии в лингвистике, лингводидактике и межкультурной коммуникации*, А.А. Назаренко (ред.), Москва 2016, с. 150–159.

¹⁰ J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2009, s. 99. Por. R. Grzegorzczkova, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001.

¹¹ A. Jopek-Bosiacka, *Jak kształcić tłumaczy...*, s. 152.

i różnorodność wprowadzanej leksyki przy jednoczesnym ograniczeniu treściowym (i leksykalnym) tłumaczonych tekstów.

1. Kwestie semantyczne

Jako pierwsza omówiona zostanie kluczowa dla procesu tłumaczenia strona semantyczna leksyki związanej z rynkiem pracy. Jak będzie można przekonać się poniżej, słownictwo z danej dziedziny zapewnia bogaty materiał badawczo-dydaktyczny w tym zakresie.

Otwierający proponowaną studentom listę termin *рынок труда* stwarza okazję do zweryfikowania wiedzy studentów w zakresie rozróżniania użycia rzeczowników *труд* i *работа*. Warto wprowadzić stosowne definicje: *труд* to „осознанная, энергозатратная, общепризнанная целесообразной деятельность человека, людей, требующая приложения усилий, осуществления работы”¹², a *работа* to „1) вид и место трудовой деятельности человека; 2) осуществление трудовой деятельности, участие в труде, выполнение человеком, коллективом определенного круга поручений, заданий”¹³. Wynika z tego między innymi, że *труд* wymaga od człowieka świadomego, ukierunkowanego na cel podejścia i że wiąże się on często z pewnym wysiłkiem, podczas gdy *работа* to nie tylko działalność mająca na celu wykonanie jakiegoś zadania, lecz również miejsce pracy. Wypada zatem zwrócić uwagę na to, że wymienione rzeczowniki najczęściej występują w odmiennych połączeniach wyrazowych, wymuszających użycie jednego i wykluczających zastosowanie drugiego, co widać już na przykładzie wspomnianego wyrażenia *рынок труда*: w języku rosyjskim wyrażenie **рынок работы* nie jest normatywne. Do innych tego rodzaju przypadków zaliczyć można takie wyrażenia, jak *биржа труда* (a nie **биржа работы*), *медицина труда* (a nie **медицина работы*), *передовик труда* (a nie **передовик работы*) – i odwrotnie: *принять на работу* (a nie **принять на труд*), *потерять работу* (a nie **потерять труд*), *сменная работа* (a nie **сменный труд*). Zauważmy też, że o kwestiach kolokacyjnych należy w tej sytuacji pamiętać przy tłumaczeniu na język rosyjski, jako że w tłumaczeniu na język polski we wszystkich wymienionych przypadkach zastosować będzie można (a nawet trzeba) rzeczownik *praca*. Dla przykładu: po otrzymaniu do tłumaczenia na język rosyjski tekstu, w którym znalazło się

¹² Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева, *Современный экономический словарь*, Москва 2002, с. 404.

¹³ Там же, s. 312.

zdanie „O zaletach pracy na odległość pisze się i mówi od dawna”¹⁴, studenci, zaznajomieni z (nie)specjalistyczną leksyką z dziedziny rynku pracy, wiedzieli, że w danym kontekście wyraz *praca* (*na odległość*) będzie należało przetłumaczyć jako (*удаленная*) *работа*, a nie (*удаленный*) *труд*.

Jeśli zaś chodzi o drugie z wyżej wspomnianych znaczeń słowa *работа*, to wypada także wspomnieć, że w niektórych kolokacjach rzeczownik ten będzie mógł być użyty wymiennie z rzeczownikiem *труд*, jak choćby w połączeniach typu *умственная/физическая работа*, *умственный/физический труд*. Nie jest to jednak regułą, co studenci będą mogli wywnioskować na przykład na podstawie zestawienia kolokacji *научная работа* w znaczeniu rodzaju działalności prowadzącej do osiągnięcia pewnego rezultatu z kolokacją *научный труд* w znaczeniu samego rezultatu takiej działalności.

Kwestie semantyczne mogą też mieć charakter raczej niuansu niż obowiązującej reguły. W przypadku słownictwa związanego z rynkiem pracy dotyczy to na przykład takich wyrazów, jak *коллектив* i *команда*. Różnica niekoniecznie jest tu uwzględniana w słownikach¹⁵, można jednak informacje o niej znaleźć w innych źródłach. W jednym z nich¹⁶ podaje się na przykład, że *команда* jako grupa ludzi zakłada istnienie wspólnych celów, lecz nie wartości, mniejszą integrację i indywidualizację (ważniejsza jest skuteczność działania), a także mniejszą liczbę uczestników, podczas gdy *коллектив* oznacza raczej grupę ludzi, którym przyświecają nie tylko wspólne cele, lecz także wspólne wartości, którzy są świadomi osobistego znaczenia każdego z uczestników i których liczba nie musi być ściśle ograniczona. Studentom warto uzmysłowić, że w języku polskim takiego rozróżnienia nie ma i w związku z tym w tłumaczeniu nie da się jednym słowem (a do dyspozycji jest właśnie jedno słowo – *zespół*) zasygnalizować powyższych subtelności znaczeniowych. Pozostaje zastosowanie określonych technik tłumaczeniowych, na przykład amplifikacji: *zgrany zespół* dla tłumaczenia wyrazu *коллектив*. Można też ewentualnie wykorzystać odnotowywane w słownikach zapożyczenie *team* w znaczeniu „zgrany zespół współpracujących

¹⁴ M. Rafałowicz, *Coworking robi karierę także w Polsce*, [online], <https://technopolis.polityka.pl/2008/coworking-robi-karriere-takze-w-polsce>, [dostęp: 30.08.2020].

¹⁵ Por. niewnoszące większego rozróżnienia definicje podawane w: Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева, *Современный экономический словарь...*, s. 177–178: *коллектив* – „группа, совокупность людей, работающих в одной организации, на одном предприятии, в более широком смысле – люди, объединенные общими идеями, интересами”; *команда* – „группа людей, призванная выполнять определенную работу, задание. Обычно команда работает на лидера, который ставит задачу и распределяет работу между ее членами”.

¹⁶ Е. Лихачева, А. Огнев, *Когда команда – не коллектив, а коллектив – не команда*, „Развитие личности” 2014, № 2, s. 173–179.

ze sobą ludzi”¹⁷. Inna sprawa, że w praktyce nie zawsze będzie istniała potrzeba zachowania wyżej opisanego rozróżnienia, zwłaszcza jeśli mamy do czynienia z ogólnym kontekstem. Na przykład przy tłumaczeniu frazy „состоявшийся профессионал будет выбирать место работы не по уровню зарплаты, а по отношениям в коллективе, репутации компании, корпоративной культуре”¹⁸ studenci dochodzili do słusznego wniosku, że wyraz *коллектив* wystarczy przetłumaczyć jako *zespół*, bez dodawania sugestii na przykład o stopniu zażyłości między pracownikami.

Kolejny przypadek należy rozpatrywać w odniesieniu do języka polskiego. Chodzi o rosyjskie słowo *штат*, które może budzić (poniekąd słusznie) skojarzenia z polskim słowem *etat*, jednak w rzeczywistości oznacza co innego. *Штат* to „постоянный состав сотрудников, работников учреждения, организации, фирмы, предприятия”¹⁹, chodzi tu zatem o personel zatrudniony na stałe w jakimś miejscu pracy. Polskie słowo *etat* natomiast określane jest jako „1. stanowisko pracy w pełnym wymiarze godzin i ze stałą pensją; 2. liczba godzin, jakie musi przepracować osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę”²⁰. Od strony semantycznej można więc tu zaobserwować istotne różnice, przy tłumaczeniu jednak dopuszczalna jest pewna elastyczność: na przykład wyrażenie *состоять в штате* można przetłumaczyć nie tylko jako *pracować na stałe*, lecz także – co bynajmniej nie musi zostać uznane za efekt interferencji językowej – *być na etacie*. Wyrażenie *сокращение штата (штатов)* zaś wręcz wypada przetłumaczyć jako *redukcja etatów* lub *redukcja personelu*. Studenci pamiętali o tej zależności przy tłumaczeniu jednego z tematycznych tekstów z języka polskiego na rosyjski. W zdaniu: „Дążąc do obniżenia kosztów, redukują etaty, a coraz więcej zadań powierzają samodzielnym fachowcom”²¹ wyrażenie *редукция etaty* zostało przez większość grupy przełożone jako *сокращают штаты*.

Warto także wspomnieć o przypadkach paronimii, która dla studentów uczących się tłumaczenia może być (i często jest) problematyczna. Jeśli chodzi o leksykę związaną z rynkiem pracy, paronimami będą na przykład rzeczowniki *работник* i *рабочий*. Z definicji pierwszego z nich wynika, że jest to „лицо, выполняющее работу, работающее на предприятии, в организации, учреждении”²², podczas gdy *рабочие* to „работники сферы материального

¹⁷ *Słownik języka polskiego PWN*, [online], <https://sjp.pwn.pl/>, [dostęp: 19.02.2020].

¹⁸ В. Петин, *Счастливым кассир обувного магазина*, 2014, [online], <https://rg.ru/2014/04/24/rabota.html>, [dostęp: 30.08.2020].

¹⁹ Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева, *Современный экономический словарь...*, с. 455.

²⁰ *Słownik języka polskiego PWN...*

²¹ М. Рафаłowicz, *Coworking robi karierę...*

²² Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева, *Современный экономический словарь...*, с. 312.

производства (...), занимающиеся физическим трудом, создающие продукцию, оказывающие услуги"²³. W pierwszym przypadku mamy zatem do czynienia z szeroko rozumianymi pracownikami, włączając w to pracowników umysłowych, a w drugim – z robotnikami, czyli osobami zajmującymi się pracą fizyczną. Brak świadomości różnicy między wspomnianymi jednostkami prowadzić może do poważnych błędów tłumaczeniowych, dlatego ważne jest, by o danej różnicy wspomnieć (przypomnieć) studentom. Dla przykładu: w zdaniu „Целями трудового законодательства являются установление государственных гарантий трудовых прав и свобод граждан, создание благоприятных условий труда, защита прав и интересов работников и работодателей”²⁴ wyraz *работники* występuje w znaczeniu „pracownicy”, a nie „robotnicy” (uwidocznia się tu również dodatkowa komplikacja w postaci homonimii międzyjęzykowej między wyrazami *работник* i *robotnik*), i należy się upewnić, czy studenci wiedzą, jak należałoby go przetłumaczyć.

Do potencjalnie kłopotliwych zagadnień semantycznych zaliczyć można także przypadki nieoczywistej dla studentów dwuznaczności niektórych jednostek leksykalnych. W kontekście rynku pracy dotyczyć to będzie na przykład istotnego terminu *пенсия*. W języku rosyjskim wyraz ten może oznaczać zarówno *emeryturę*, jak i *rentę* i niekiedy dopiero szerszy kontekst pozwala zorientować się, o które znaczenie w tekście chodzi: „пенсия (...) – денежное обеспечение, регулярные денежные выплаты, предоставляемые гражданам при достижении определенного возраста, в связи с инвалидностью, при потере кормильца и в других предусмотренных законом случаях”²⁵. W przytoczonej definicji wspólnym mianownikiem jest kwestia finansowa (regularne wypłacanie świadczeń pieniężnych), co decyduje o szerszym znaczeniu rosyjskiego terminu. Dopiero towarzystwo innych wyrazów umożliwia tu konkretyzację znaczenia: *трудовая пенсия по старости* (*emerytura*), *трудовая пенсия по инвалидности* (*renta z tytułu niezdolności do pracy*), *трудовая пенсия по случаю потери кормильца* (*renta rodzinna*); *пенсионный возраст* (*wiek emerytalny*), *выйти на пенсию* (*przejsć na emeryturę*), *выход на пенсию* (*przejście na emeryturę*). Analogicznie rzecz ma się z pochodnym wyrazem *пенсионер(ка)* – bez kontekstu może on znaczyć zarówno „emeryt” („emerytka”), jak i „rencista” („rencistka”). Niekiedy nawet dłuższy tekst na dany temat nie pozwala sprecyzować, o kogo tak naprawdę chodzi. Przykładem może tu być dość rozbudowany artykuł pt. „Пенсионеры вышли

²³ Там же, s. 313.

²⁴ Г.А. Корнийчук, *Работодатель и работники*, Санкт-Петербург 2004, s. 8.

²⁵ Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева, *Современный экономический словарь...*, с. 280.

на улицы и потребовали от правительства бесплатного проезда”²⁶, z którego w żaden sposób nie wynika, czy mowa o emerytach, czy o rencistach, czy o przedstawicielach obu tych grup jednocześnie – nawet jeśli zdrowy rozsądek nakazuje uznać, że najprawdopodobniej będzie tu chodziło o emerytów, jako że właśnie to znaczenie jest w przypadku omawianego rzeczownika najczęstsze. Jeżeli szerzej zakrojone „śledztwo” translatorskie (odwołanie się do tekstów paralelnych, dotarcie do dokumentacji fotograficznej z wydarzenia) nie przyniosłoby skutku, przy tłumaczeniu pozostałoby zatem nawiązanie do obu grup społecznych, co niosłoby ze sobą ryzyko wprowadzenia czytelnika docelowego w błąd. Należy jednocześnie zauważyć, że z przypadkami takiej niejednoznaczności studenci nie będą stykać się często – za przykład może posłużyć tu fragment zaproponowanego studentom tekstu do tłumaczenia, w którym słowo *пенсионеры* towarzyszy komentarz ujednoznaczniający kontekst: „По прогнозам, численность населения Евросоюза к 2070 году увеличится с 511 млн в 2016 году до 520 млн, а количество пенсионеров (людей в возрасте от 65 лет) увеличится на 21,6%”²⁷. W przekładzie należało zatem użyć, rzecz jasna, wyrazu *emeryci*.

Przytoczone powyżej przykłady z zakresu semantyki, niezależnie od ich charakteru i stopnia ważności (zdecydowanie istotniejszym problemem będzie np. tłumaczenie wyrazu *пенсия* niż pary *команда – коллектив*), pozwalają uświadomić studentom, że w przypadku tłumaczenia pisemnego konieczne jest wypracowanie „nieufnego” podejścia do tłumaczonego tekstu²⁸, co powinno przejawiać się w skrupulatnej weryfikacji znaczenia wzbudzających wątpliwości jednostek leksykalnych.

2. Kwestie gramatyczne

Przy okazji wprowadzania słownictwa z dziedziny rynku pracy konieczne jest niekiedy zwrócenie uwagi studentów na szeroko rozumiane kwestie gramatyczne, które mogą okazać się kluczowe w pracy tłumacza. Spostrzeżenie, że (nie)znajomość zasad gramatycznych przekłada się na jakość tłumaczenia, będzie tu, rzecz jasna, trywialne, niemniej jednak studentom należy przypominać o konieczności rozszerzania swojej wiedzy w danym zakresie, o rozwijaniu

²⁶ *Пенсионеры вышли на улицы и потребовали от правительства бесплатного проезда*, 2007, [online], <https://astrakhanfm.ru/obshhestvo/10139-66510.html>, [dostęp: 14.03.2020].

²⁷ Л. Меньшикова, *Про-эйдж. Почему модные бренды делают ставку на возраст*, 2019, [online], <https://www.forbes.ru/forbes-woman-photogallery/378407-pro-eydzh-pochemu-modnye-brendy-delayut-stavku-na-vozrast>, [dostęp: 30.08.2020].

²⁸ A. Szczęsny, *Czy tłumacz powinien być ekspertem?*, [w:] *Język rodzimy a język obcy. Komunikacja, przekład, dydaktyka*, A. Kopczyński, U. Zaliwska-Okrutna (red.), Warszawa 2001, s. 125.

praktycznej znajomości gramatyki²⁹, przy założeniu, że transformacje natury gramatycznej stanowią nieodłączną część procesu translacji³⁰.

Jako pierwszy przykład rozpatrzony zostanie wyraz (*профессиональная квалификация* w znaczeniu „профессиональная зрелость работников, их подготовленность к качественному выполнению конкретных видов работ, определяемые наличием знаний, умений, профессиональных навыков, опыта”³¹, czyli to, co po polsku określamy z użyciem rzeczownika w liczbie mnogiej: *kwalifikacje (zawodowe)*. Przy omawianiu danej jednostki leksykalnej warto podkreślić, że w języku rosyjskim występuje ona w formie liczby pojedynczej, co ma przełożenie na kwestie kolokacyjne. Będzie to dotyczyło na przykład wyrażenia *повышение профессиональной квалификации* (a nie **повышение профессиональных квалификаций*), które na język polski należy przełożyć jako *podnoszenie kwalifikacji zawodowych* (a nie **podnoszenie kwalifikacji zawodowej*).

Z odwrotną sytuacją mamy do czynienia w przypadku wyrazu *кадры*, definiowanego jako „профессионально подготовленные работники предприятия, учреждения и т.п.”³². Polskim ekwiwalentem będzie tu rzeczownik w liczbie pojedynczej *kadra*, czyli „zespół pracowników jakiejś instytucji”³³. Wprawdzie dana różnica gramatyczna zaciera się w przypadku niektórych kolokacji – na przykład wyrażenie *отдел кадров* przetłumaczymy również z użyciem formy liczby mnogiej jako *dział kadr* – ale w wielu innych połączeniach wyrazowych w języku polskim trzeba będzie pamiętać o zachowaniu formy liczby pojedynczej. Będą to wyrażenia w rodzaju: *кадры предприятия* – *kadra przedsiębiorstwa*, *управленческие кадры* – *kadra zarządzająca*, *квалифицированные кадры* – *wykwalifikowana kadra*.

Problematyczny z punktu widzenia przekładu może okazać się również aspekt morfologiczny niektórych wyrazów wchodzących w skład słownictwa związanego z rynkiem pracy. Do takich jednostek z pewnością zaliczyć należy wspomniany w poprzednim akapicie przymiotnik *квалифицированный*, który w języku rosyjskim nie ma przedrostka, w przeciwieństwie do polskiego odpowiednika *wykwalifikowany*. Kwestię tę można poruszyć na przykład przy okazji omawiania wyżej wspomnianych paronimów *работник* – *рабочий*, uzupełniając daną leksykę wyrażeniem *квалифицированный рабочий* – *robotnik wykwalifikowany*. Ta ostatnia kolokacja znalazła się w jednym z tekstów do tłumaczenia

²⁹ Z. Kozłowska, A. Szczyński, *Tłumaczenie pisemne na język polski...*, s. 27.

³⁰ E. Białek, *Kolokacja w przekładzie. Studium polsko-rosyjskie*, Lublin 2009, s. 52.

³¹ Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева, *Современный экономический словарь...*, s. 173.

³² *Толковый словарь русского языка Дмитриева*, [online], <https://dic.academic.ru/contents.nsf/dmitriev/>, [dostęp: 19.02.2020].

³³ *Słownik języka polskiego PWN...*

na liście pożądaných zawodów³⁴. Większość studentów przetłumaczyła ją wówczas poprawnie, jednak w jednym z przekładów znalazło się nietypowe rozwiązanie *pracownicy z wykształceniem zawodowym*, które nie stanowi dokładnego odpowiednika wyjściowego wyrażenia, a ponadto wydaje się zbyt rozbudowane na tle krótkich nazw innych zawodów umieszczonych na liście.

Innym przypadkiem wyrazu, którego budowa może być dla polskich studentów nieoczywista, będzie rzeczownik *профессионал*, jako że jego polskim odpowiednikiem jest wyraz dłuższy z punktu widzenia morfologii: *profesjonalista* (po rosyjsku tymczasem nie powiemy **профессионалист*³⁵). Utrwaleniu poprawnej formy wyrazowej może posłużyć wprowadzenie na liście leksyki związanej z rynkiem pracy dodatkowej kolokacji: *профессионал в своем деле (профессионал своего дела)* – *profesjonalista w swoim fachu (w swojej dziedzinie)*. Z tłumaczeń studentów wynika ponadto, że w przypadku omawianego wyrazu warto poruszyć również kwestie ortografii. W jednym z tłumaczonych artykułów prasowych znalazł się fragment: „W Polsce coworking również staje się popularny. Świadczą o tym dyskusje na forach dwóch portali dla profesjonalistów: GoldenLine i Profeo”³⁶. Wyraz *profesjonalistów* został przez jednego ze studentów przetłumaczony z zachowaniem zasad morfologii, lecz ze zlekceważeniem ortografii (podwojenie niewłaściwej spółgłoski): **проффеционалов*.

Ostatnią omówioną w danej części artykułu kwestią gramatyczną będą wyrażenia przyimkowe, ponieważ w parze językowej polski-rosyjski często obserwuje się tu różnice kolokacyjne. Z uwagi na obszerność materiału jego zakres zostanie ograniczony do alfabetycznej listy wyrażen z rosyjskim przyimkiem *по* i ich ekwiwalentów w języku polskim. Stworzenie takiej listy pozwala uświadomić studentom różnorodność koniecznych lub zalecanych rozwiązań tłumaczeniowych (transformacji) w przypadku języka polskiego:

обучение по охране труда – szkolenie z **zakresu** bezpieczeństwa i higieny pracy (tłumaczenie z użyciem wyrażenia przyimkowego);

отпуск по уходу за ребёнком – *urlap wychowawczy* (tłumaczenie bez przyimka);
получить продвижение по службе – *otrzymać awans* zawodowy (tłumaczenie bez przyimka);

пособие по безработице – *zasiłek dla bezrobotnych* (tłumaczenie z użyciem przyimka);

прекратить/расторгнуть трудовой договор по соглашению сторон – *rozwiązać*

³⁴ Р. Маркелов, *Пять наиболее ценных профессий в 2014 году*, 2013, [online], <https://rg.ru/2013/12/13/professii-site.html>, [dostęp: 30.08.2020].

³⁵ Dane zagadnienie morfologiczne może być dobrym punktem wyjścia do omówienia niejednorodnej i nieoczywistej budowy rosyjskich ekwiwalentów innych polskich rzeczowników z końcówką *-ista*, np. *idealista* – *идеалист*, *licealista* – *лицеист*.

³⁶ M. Rafałowicz, *Coworking robi karierę...*

итогов za porozumieniem stron/*на тосу* porozumienia stron (tłumaczenie z użyciem przyimka lub wyrażenia przyimkowego);

премия по итогам года – nagroda *роczna* (tłumaczenie bez przyimka);

работа по сменам – praca *na zmianę* (tłumaczenie z użyciem przyimka);

работать по профессии – pracować *w zawodzie* (tłumaczenie z użyciem przyimka);

работать по трудовому договору – pracować *na umowę o pracę* (tłumaczenie z użyciem przyimka);

Федеральная служба по труду и занятости – *Federalna Służba do spraw* *Ws. Pracy i Zatrudnienia* (tłumaczenie z użyciem wyrażenia przyimkowego lub jego skrótu).

3. Kwestie leksykalne

Przy wprowadzaniu leksyki specjalistycznej na zajęciach autorka niniejszego artykułu kieruje się przeświadczeniem, że język fachowy służy jako narzędzie do komunikacji nie tylko specjalistycznej, lecz także ogólnej³⁷. Z tego względu zapoznawaniu studentów z leksyką specjalistyczną towarzyszy niekiedy komentarz na temat użycia poszczególnych jednostek w języku ogólnym.

Dla przykładu przy omawianiu wspomnianego wyrazu *труд* studenci znajdują na liście kolokacji – oprócz leksyki specjalistycznej w rodzaju *охрана труда* (*bezpieczeństwo i higiena pracy*), *производительность труда* (*wydajność pracy*) – również rosyjskie przysłowia *Без труда не вытащишь (выловишь) и рыбку из пруда* oraz *Терпение и труд всё перетрут*. Studenci zazwyczaj nie mają trudności ze znalezieniem polskiego odpowiednika dla pierwszego z przysłów (będzie to popularne przysłowie *Bez pracy nie ma kołaczy*), dłużej natomiast zastanawiają się nad drugim (niedokładnymi odpowiednikami będą tu przysłowia *Uczciwością/ oszczędnością i pracą ludzie się bogacą* albo *Ciężką pracą ludzie się bogacą*). Lista tego rodzaju leksyki może zostać również, rzecz jasna, wzbogacona o inne przykłady, jak choćby *Работа не волк – в лес не убежит* (pol. *Robota/praca nie zajac, nie ucieknie*) albo frazeologizmy w rodzaju *не запятнать себя трудом* (pol. *nie po- hańbić/nie pokalać się pracą*)³⁸. W jednym z polskich tekstów, którzy studenci otrzymali do tłumaczenia, pewnym wyzwaniem okazał się frazeologizm *затрачить się*

³⁷ A. Chrupała, J. Warmuzińska-Rogóż, *Dokąd zmierza filologiczny model kształcenia w Polsce? Studium przypadku*, [w:] *Z zagadnień tłumaczenia: teoria – kształcenie – praktyka*, A. Głogowska, K. Hejwowski, M. Tryuk (red.), Warszawa 2014, s. 81–95; B. Skowronek, *O nauczaniu tekstów specjalistycznych*, [w:] *Języki fachowe – problemy dydaktyki i translacji*, A. Kątny (red.), Olecko 2001, s. 115–123.

³⁸ К. Гюлумянц, *Польско-русский фразеологический словарь*, Минск 2004, s. 244. Por. E. Białek, *Kolokacja w przekładzie. Słownik rosyjsko-polski*, Lublin 2011.

w pracy w zdaniu „Osoby samotne czasami zatracają się w pracy: nad komputerem ślęczą po kilkanaście godzin, tygodniami potrafią nie wychodzić z domu”³⁹. W charakterze ekwiwalentu zostały wówczas zaproponowane frazeologizmy *окунуться в работу с головой* i *уйти в работу с головой*.

Uwzględnienie w ćwiczeniu wyrażen w rodzaju *работать снустя рукава* (*pracować niedbale*), *работать засучив рукава* (*zakasać rękawy*, *pracować w pocię czoła*) czy *трудиться (работать) не покладая рук* (*pracować bez wytchnienia*) pozwala z kolei poruszyć kwestię nie tylko frazeologii charakterystycznej dla języka ogólnego, lecz także interpunkcji. Studenci mianowicie są uczeni, że rosyjskie frazy z imiesłowem przysłówkowym z reguły powinny być oddzielane w zdaniu przecinkami, warto natomiast przy tej okazji wspomnieć o jednym z przypadków, w których przecinek należy pominąć – będzie to użycie imiesłowu przysłówkowego w ramach zwrotu o charakterze idiomatycznym⁴⁰. W powyższych przykładach do takich zwrotów zaliczyć należy wyrażenia *снустя рукава*, *засучив рукава* i *не покладая рук*.

Innym przykładem wprowadzenia przydatnej leksyki niespecjalistycznej będzie podanie obok terminu *отпуск по беременности и родам* (polski odpowiednik *urlop macierzyński* nie jest tu wyczerpujący znaczeniowo, jako że nie obejmuje on przypadków pójścia na zwolnienie lekarskie w czasie ciąży) jego potocznych – i nieoczywistych dla polskich studentów – wariantów *декретный отпуск* (*декрет*) oraz wyrażenia czasownikowego *уйти в декрет* (w określonych kontekstach odpowiednikiem będzie tu potoczne wyrażenie *pójść na macierzyński*).

Ostatnią kwestią leksykalną wartą poruszenia jest ciekawy przypadek nieformalnego słownictwa związanego z zarobkami, a mianowicie rodzajów pensji, dla których trudno znaleźć polskie odpowiedniki. Chodzi tu o towarzyszące rzeczownikowi *зарплата* przymiotniki oznaczające kolory: *белая зарплата*, *черная зарплата*, *серая зарплата*. Wyrażenia te nie figurują w rosyjskim kodeksie pracy, są jednak w powszechnym użyciu w języku ogólnym (niespecjalistycznym). Przyjmuje się tu następujące rozróżnienie⁴¹: *белая зарплата* to „неформальное обозначение выплат, которые положены официально трудоустроенному сотруднику в соответствии с Трудовым кодексом”, *черная зарплата* to „форма оплаты труда при неоформленных трудовых отношениях”, gdy „взаимоотношения полностью выведены из правового поля, работнику не гарантируются никакие социальные выплаты, у него не идет стаж для

³⁹ M. Rafałowicz, *Coworking robi karierę...*

⁴⁰ Д.Э. Розенталь, *Справочник по правописанию и литературной правке*, Москва 1996, s. 120.

⁴¹ А. Котова, *Преимущества «белой» зарплаты*, 2018, [online], <https://clubtk.ru/preimushchestva-beloy-zarplaty>, [dostęp: 22.03.2020].

назначения пенсии” i wreszcie *серая зарплата* to „смешанная схема”, gdy „[р]аботник трудоустраивается в соответствии с Трудовым кодексом, но в трудовом договоре указана лишь часть его вознаграждения”. Wymienione określenia nie mają swoich odpowiedników w języku polskim: w słownictwie dotyczącym wynagrodzenia nie stosuje się tu nawiązań do kolorów (*biała pensja, *biała płaca, *białe wynagrodzenie; *czarna płaca, *czarne wynagrodzenie – chociaż można *pracować na czarno*; *szara płaca, *szare wynagrodzenie). Jedynie w przypadku wyrażenia *серая зарплата* mówi się o wypłacie części wynagrodzenia „pod stołem”⁴². Jeśli pensja jest w pełni legalna, to po prostu się o tym nie wspomina, podczas gdy wyrażenie *белая зарплата* często figuruje nawet w rosyjskich ogłoszeniach o pracy.

Zakończenie

Studenci uczący się tłumaczenia pisemnego powinni być świadomi tego, że „[d]okonanie właściwego przekładu (...) wymaga dobrego rozeznania w dziedzinie, której dotyczy tekst”⁴³. Skuteczną metodą zwiększenia tego rozeznania jest prezentacja na zajęciach leksyki tematycznej, której wprowadzaniu, oprócz komentarza merytorycznego, towarzyszy również komentarz tłumaczeniowo-językowy.

Proponowane przez autorkę niniejszego artykułu zadanie wpisuje się w dążenie do tego, żeby student „mógł poszerzać swoją wiedzę specjalistyczną” oraz „zdobywać (...) kompetencję terminologiczną”⁴⁴ przy jednoczesnym doskonaleniu znajomości języka ogólnego oraz poszerzaniu wiedzy o świecie, która opiera się na doświadczeniu zarówno indywidualnym, jak i zbiorowym⁴⁵, wynikającym z podłoża historyczno-kulturowego. Ważne wydaje się ponadto „uwrażliwienie przyszłego tłumacza na potencjalne trudności”⁴⁶, natury chociażby – jak zostało to wyszczególnione powyżej – semantycznej, gramatycznej lub leksykalnej. Warto także wspomnieć, że sami studenci pozytywnie wypowiadają się

⁴² Por. W. Szkwarek, *Polscy pracodawcy. Płacą pod stołem i bawią się w bogów*, [online], <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Polscy-pracodawcy-placa-pod-stolem-Tak-przeciez-robi-pol-kraju-7679653.html>, [dostęp 05.03.2020].

⁴³ Z. Kozłowska, A. Szczęsny, *Tłumaczenie pisemne na język polski...*, s. 33.

⁴⁴ Z. Weigt, *Tekst specjalistyczny w dydaktyce uniwersyteckiej...*, s. 143.

⁴⁵ R. Grzegorzyczkowa, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej...*, s. 152; por. E. Białek, *Kolokacja w przekładzie. Słownik / Studium...*, s. 47, 76.

⁴⁶ A. Szczęsny, *Czy tłumacz powinien być ekspertem?...*, s. 125.

o możliwości poszerzenia słownictwa specjalistycznego⁴⁷ bezpośrednio na zajęciach tłumaczeniowych, co tylko dowodzi ich chęci poświęcenia czasu na zajmowanie się przekładem w ścisłym tego słowa znaczeniu i doskonalenie swojej kompetencji językowej.

Bibliografia

- Bartmiński J., *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2009.
- Białek E., *Kolokacja w przekładzie. Słownik rosyjsko-polski*, Lublin 2011.
- Białek E., *Kolokacja w przekładzie. Studium polsko-rosyjskie*, Lublin 2009.
- Chrupała A., Warmuzińska-Rogóż J., *Dokąd zmierza filologiczny model kształcenia w Polsce? Studium przypadku*, [w:] *Z zagadnień tłumaczenia: teoria – kształcenie – praktyka*, A. Głogowska, K. Hejwowski, M. Tryuk (red.), Warszawa 2014, s. 81–95.
- Dąbmska-Prokop U. (red.), *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*, Częstochowa 2000.
- Głogowska A., Michałowski P., *Media w dydaktyce tłumaczenia pisemnego*, „Rozprawy Komisji Językowej” 2016, t. XLII, s. 3–14.
- Głogowska A., *Internet-prensa v obučenii pis'mennomu perevodu*, [v:] *Informacionno-kommunikacionnyë tehnologii v lingvistike, lingvodidaktike i mežkulturnoj kommunikacii*, A.L. Nazarenko (red.), Moskva 2016, s. 150–159.
- Grzegorzczak R., *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001.
- Gûlumânc K., *Pol'sko-russkij frazeologičeskij slovar'*, Minsk 2004.
- Jopek-Bosiacka A., *Jak kształcić tłumaczy tekstów prawnych? O dydaktyce tłumaczenia z zakresu prawa europejskiego i międzynarodowego*, [w:] *Z zagadnień tłumaczenia: teoria – kształcenie – praktyka*, A. Głogowska, K. Hejwowski, M. Tryuk (red.), Warszawa 2014, s. 151–161.
- Kornijčuk G.A., *Rabotodatel' i rabotniki*, Sankt-Peterburg 2004.
- Kotova A., *Preimušestva „beloj” zarplaty*, 2018, [online], <https://clubtk.ru/preimushchestva-beloy-zarplaty>, [dostęp: 22.03.2020].
- Kozłowska Z., *Z praktyki nauczania tłumaczenia pisemnego*, [in:] *Training of Translators and Interpreters II*, U. Dąbmska-Prokop (ed.), Częstochowa 1998, pp. 67–83.
- Kozłowska Z., Szczęsny A., *Tłumaczenie pisemne na język polski. Kompendium*, Warszawa 2018.
- Lihačova È., Ognev A., *Kogda komanda – ne kollektiv, a kollektiv – ne komanda*, „Razvitie ličnosti” 2014, № 2, s. 173–179.

⁴⁷ Por. wyniki ankiety przeprowadzonej w Instytucie Języków Romańskich i Translatoryki Uniwersytetu Śląskiego przez A. Chrupałę i J. Warmuzińską-Rogóż, z których wynika, że studenci chcieliby poświęcić więcej godzin dydaktycznych na naukę języka, w tym języka specjalistycznego – por. A. Chrupała, J. Warmuzińska-Rogóż, *Dokąd zmierza filologiczny model kształcenia w Polsce?...*, s. 89.

- Markelov R., *Pât' naiboleê cennyh professij v 2014 godu*, 2013, [online], <https://rg.ru/2013/12/13/professii-site.html>, [dostęp: 30.08.2020].
- Men'sikova L., *Pro-èjdž. Počemu modnyê brendy delaût stavku na vozrast*, 2019, [online], <https://www.forbes.ru/forbes-woman-photogallery/378407-pro-eydzh-pochemu-modnye-brendy-delayut-stavku-na-vozrast>, [dostęp: 30.08.2020].
- Michałowski P., *Podstawy modelowania terminograficznego*, Warszawa 2017.
- Petin V., *Sčaslivyj kassir obuvnogo magazina*, 2014, [online], <https://rg.ru/2014/04/24/rabota.html>, [dostęp: 30.08.2020].
- Piotrowska M., *Proces decyzyjny tłumacza. Podstawy metodologii nauczania przekładu pisemnego*, Kraków 2007.
- Rafałowicz M., *Coworking robi karierę także w Polsce*, 2008, [online], <https://technopolis.polityka.pl/2008/coworking-robi-karriere-takze-w-polsce>, [dostęp: 30.08.2020].
- Rajzberg B.A., Lozovskij L.Š., Starodubceva È.B., *Sovremennij èkonomičeskij slovar'*, Moskva 2002.
- Rozental D.È., *Spravočnik po pravopisaniju i literaturnoj pravke*, Moskva 1996.
- Skowronek B., *O nauczaniu tekstów specjalistycznych*, [w:] *Języki fachowe – problemy dydaktyki i translacji*, A. Kątny (red.), Olecko 2001, s. 115–123.
- Słownik języka polskiego PWN*, [online], <https://sjp.pwn.pl/>, [dostęp: 19.02.2020].
- Szczęśny A., *Czy tłumacz powinien być ekspertem?*, [w:] *Język rodzimy a język obcy. Komunikacja, przekład, dydaktyka*, A. Kopczyński, U. Zaliwska-Okrutna (red.), Warszawa 2001, s. 119–127.
- Szkwarek W., *Polscy pracodawcy. Płacą pod stołem i bawią się w bogów*, [online], <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Polscy-pracodawcy-placa-pod-stolem-Tak-przeciez-robi-pol-kraju-7679653.html>, [dostęp: 05.03.2020].
- Tolkovij slovar' russkogo âzyka Dmitrieva*, [online], <https://dic.academic.ru/contents.nsf/dmitriev/>, [dostęp: 19.02.2020].
- Weigt Z., *Tekst specjalistyczny w dydaktyce uniwersyteckiej*, „Lingwistyka Stosowana” 2012, t. 5, s. 135–144.